

Vergaderjaar 2017–2018

34 950 XIII

Jaarverslag en slotwet Ministerie van Economische Zaken en Diergezondheidsfonds 2017

Nr. 4

MEMORIE VAN TOELICHTING

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET WETSVOORSTEL

Wetsartikelen 1 tot en met 3

De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de rijksbegroting, worden op grond van artikel 2.3, eerste lid, van de Comptabiliteitswet 2016 afzonderlijk bij wet vastgesteld en ook gewijzigd. Het onderhavige wetsvoorstel strekt ertoe om voor het jaar 2017 wijzigingen aan te brengen in:

1. de departementale begrotingsstaat van het Ministerie van Economische Zaken;
2. de begrotingsstaat inzake de agentschappen van dit ministerie;
3. de begrotingsstaat van het Diergezondheidsfonds.

De in de begrotingsstaten opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht.

De Minister van Economische Zaken en Klimaat, mede namens de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, de Minister voor Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media, de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Minister van Infrastructuur en Waterstaat, E.D. Wiebes

B. ARTIKELGEWIJZE TOELICHTING BIJ DE BEGROTINGSARTIKELN (SLOTVERSCHILLEN)

De beleidsartikelen

Beleidsartikel 1 Goed functionerende economie en markten

Bedragen x € 1.000

	(1) Stand vastge- stelde begroting 2017	(2) Mutaties 1 ^e supplettoire begroting 2017	(3) Mutaties 2 ^e supplettoire begroting 2017	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotver- schillen (+ of -)
VERPLICHTINGEN	188.943	1.102	27.704	217.749	212.076	- 5.673
UITGAVEN	185.726	1.102	22.047	208.875	208.679	- 196
Subsidies		188	300	488	488	
Digitalisering regionale radio		188	300	488	488	
Oprichtingen	7.503	- 2.510	1.392	6.385	6.400	15
Onderzoek en Opdrachten	1.199	296	651	2.146	1.366	- 780
PIANOo/TenderNed	644	- 344	- 231	69	69	
Beleidsvoorbereiding en evaluaties Frequenties en Veiligheid	5.660	- 2.462	972	4.170	4.965	795
Bijdragen aan agentschappen	22.909	2.938	3.678	29.525	29.523	- 2
Agentschap Telecom	13.173	1.806	2768	17.747	17.747	
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	9.736	1.107	905	11.748	11.746	- 2
DICTU		25	5	30	30	
Bijdragen aan ZBO's/RWT's	151.395	578	16.720	168.693	168.613	- 80
Metrologie	9.458		172	9.630	9.615	- 15
Raad voor Accreditatie	132		80	212	210	- 2
ACM	448	65	190	703	641	- 62
CBS	141.357	513	16.278	158.148	158.147	- 1
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	3.919	- 92	- 43	3.784	3.653	- 131
Nederlands Normalisatie Instituut (NEN)	1.212		- 12	1.200	1.172	- 28
Internationale organisaties	2.634	- 19	- 31	2.584	2.481	- 103
Raad van deskundigen voor de nationale meetstandaarden	73	- 73				
ONTVANGSTEN	30.900	8.300	48.437	87.637	90.319	2.682
High Trust	30.200		39.949	70.149	71.143	994
Diverse ontvangsten	700	8.300	8.488	17.488	19.175	1.687

Toelichting op de verplichtingen

De lagere verplichtingen (- € 5,6 mln) worden met name veroorzaakt:

- Bijdrage Metrologie (- € 8,7 mln). In de raming was rekening gehouden met het vastleggen van een verplichting voor meerdere jaren. Dit bleek niet nodig en kan per jaar worden vastgelegd.
- Door het in zijn geheel in 2017 vastleggen van de verplichting voor de monitor brede welvaart (€ 0,6 mln).
- Voor het vastleggen van de internationale verplichting van € 1,6 mln aan de Universal Postal Union (UPU).
- Voor de post onderzoek is een verplichting aangegaan van € 0,8 mln voor het vastleggen van nieuwe opdrachten.

Toelichting op de ontvangsten

- High Trust (€ 1 mln). Dit betreft hogere ontvangsten als gevolg van de opgelegde boetes door de ACM.
- Diverse ontvangsten (€ 1,7 mln). Deze hogere ontvangsten zijn gerealiseerd door onder andere de terugstorting van het deel

invaringsbudget PIANOo/TenderNed (€ 0,3 mln), hogere ontvangsten ACM bemiddelingsdienst voor doven en slechthorende (€ 0,8 mln) en € 0,4 mln overige ontvangsten.

Beleidsartikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen

Bedragen x € 1.000

	(1) Stand vastge- stelde begroting 2017	(2) Mutaties 1 ^e supplettoire begroting 2017	(3) Mutaties 2 ^e supplettoire begroting 2017	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotver- schillen (+ of -)
VERPLICHTINGEN	2.357.564	887.258	- 362.948	2.881.874	1.654.654	- 1.227.220
Waarvan garantieverplichtingen	1.676.662	751.600	- 376.662	2.051.600	805.621	- 1.245.979
UITGAVEN	829.651	34.265	- 20.058	843.858	843.402	- 456
Garanties	65.780		- 1.901	63.879	58.916	- 4.963
BMKB	41.594		55	41.649	34.818	- 6.831
Storting reserve BMKB					11.147	11.147
Groeifaciliteit	8.850			8.850	4.216	- 4.634
Storting reserve Groeifaciliteit					2.144	2.144
Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)	11.745		- 1.956	9.789	1.610	- 8.179
Storting reserve GO					4.940	4.940
Garantiefaciliteit Scheepsnieuwbouwfinanciering	3.591		- 1.901	3.591		- 3.591
Storting reserve MKB Financiering					41	41
Subsidies	113.606	3.655	- 15.825	101.436	97.343	- 4.093
Lucht- en Ruimtevaart	3.214		19	3.233	1.587	- 1.646
MKB-Innovatiestimulering Topsectoren (MIT)	31.265	- 2.015	- 12.142	17.108	15.818	- 1.290
Eurostars	14.689	1.000	- 1.205	14.484	13.325	- 1.159
Bevorderen Ondernemerschap	6.242	- 229	1.980	7.993	7.465	- 528
Groene Groei en Biobased Economy	1.553	- 785	- 382	386	1.147	761
Cofinanciering EFRO, inclusief INTERREG	42.916		- 3.702	39.214	37.356	- 1.858
Bijdrage aan ROM's	5.313		80	5.393	5.375	- 18
Overige subsidies	8.414	5.684	- 473	13.625	15.270	1.645
Opdrachten	35.681	636	- 649	35.668	29.971	- 5.697
Onderzoek en opdrachten	4.697	25	643	5.365	4.255	- 1.110
Caribisch Nederland	1.044	164	213	1.421	190	- 1.231
ICT beleid	19.056	- 4.508	4.656	19.204	16.834	- 2.370
Regeldruk	2.221	24	- 1.023	1.222	735	- 487
Mainport Rotterdam	7.612		- 74	7.538	7.537	- 1
Regiekosten regionale functie	1.051	- 69	- 542	440	263	- 177
Invest-NL i.o.		5.000	- 4.522	478	157	- 321
Bijdragen aan agentschappen	88.925	19.753	- 1.315	107.363	107.074	- 289
Bijdrage RVO.nl	83.978	9.693	5.271	98.942	98.351	- 591
Bijdrage Agentschap Telecom	2.710	60	266	3.036	3.240	204
Bijdrage Logius	2.237		32	2.269	2.672	403
Invest-NL i.o.		10.000	- 6.884	3.116	2.811	- 305
Bijdragen aan ZBO's/RWT's	255.888	572	11.841	268.301	268.831	530
Bijdrage aan TNO	131.361	100	7.466	138.927	138.926	- 1
Kamer van Koophandel	104.301	472	5.192	109.965	109.969	4
Bijdrage aan NWO-TTW	20.226		- 817	19.409	19.936	527
Bijdragen aan medeoverheden	3.914	8.100	- 9.942	2.072	2.045	- 27
Sterke Regio's en Nota Ruimte	3.914	8.100	- 9.942	2.072	2.045	- 27
Bijdragen aan (inter-)nationale organisaties	265.857	1.549	- 2.267	265.139	279.221	14.082
Internationaal Innoveren	33.771	- 50	2.829	36.550	36.499	- 51
PPS-toeslag (voorheen TKI-toeslag)	99.396	225	1.383	101.004	100.804	- 200
TQ2 (excl. TNO)	31.745		603	32.348	32.348	
Topsectoren overig	21.386	1.275	7.122	29.783	31.193	1.410
Ruimtevaart (ESA)	64.766	500	- 12.483	52.783	66.599	13.816
Bijdrage NBTC	8.554		140	8.694	8.694	
Bijdragen organisaties	6.239	- 401	- 1.861	3.977	3.084	- 893
ONTVANGSTEN	114.332	2.114	12.169	128.615	134.101	5.486
BMKB	33.000			33.000	37.316	4.316

	(1) Stand vastge- stelde begroting 2017	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2017	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2017	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotver- schillen (+ of -)
Groefaciliteit	8.000			8.000	5.510	- 2.490
Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)	13.000			13.000	9.132	- 3.868
Garantiefaciliteit Scheepsnieuwbouwfinanciering (GSF)	4.000			4.000	178	- 3.822
Onttrekking reserve GSF			10.136	10.136	10.136	
MKB-financiering					41	41
Luchtvaartkredietregeling	8.447			8.447	13.507	5.060
Rijksoctrooiwet	37.681			37.681	40.260	2.579
Eurostars	4.238		- 2.738	1.500	1.629	129
Joint Strike Fighter	2.500		- 459	2.041	2.009	- 32
Diverse ontvangsten	3.466	2.114	5.230	10.810	14.383	3.573

Toelichting op de verplichtingen

De verplichtingen zijn circa € 1,2 mld lager dan geraamd. Dit wordt veroorzaakt doordat niet alle beschikbare garantieruimte voor de verschillende instrumenten is benut. Op het garantie-instrumentarium bleven de volgende budgetten onbenut: BMKB € 206,7 mln; Groefaciliteit (GF) € 109,8 mln; Garantie Ondernemingsfinanciering (GO) € 194,4 mln; Energietransitie financieringsfaciliteit (ETFF) € 40 mln; Garanties Aanvullende actieplan MKB financiering € 695,1 mln. De benutting van de BMKB en de Groefaciliteit lag op een lager niveau dan in 2016 (- € 98,3 respectievelijk - € 26,1 mln). De benutting van de GO lag € 47 mln boven het niveau van vorig jaar. De ETFF is medio 2017 in werking getreden waarvoor tot ultimo 2017 nog geen garanties zijn verstrekt. In het kader van het aanvullend actieplan MKB-financiering zijn voor € 56,5 mln aan garanties verstrekt. € 200 mln van de niet benutte ruimte in 2017 wordt opnieuw in 2018 beschikbaar gesteld voor het afronden van het programma. De overige ruimte is ultimo 2017 vervallen. Het saldo per garantieregeling van de beschikbare begrotingsmiddelen, ontvangsten en schade-uitgaven is ultimo 2017 afgestort in de begrotingsreserves van de garantieregelingen. Dit betreft achtereenvolgens de volgende bedragen: BMKB € 11,1 mln; GF € 2,1 mln, GO € 4,9 mln en MKB-garanties € 0,1 mln.

Toelichting op de uitgaven

Garanties

BMKB (- € 6,8 mln): De schade-uitgaven voor de BMKB lagen op hetzelfde niveau als vorig jaar (€ 34,8 mln). Vanwege het lage aantal faillissementen was niet het volledige voor schadeuitgaven geraamde budget nodig. Door deze lagere uitgaven van € 6,8 mln en de hoger dan geraamde ontvangsten van € 4,3 mln was het mogelijk € 11,1 mln te storten in de begrotingsreserve van de BMKB als buffer voor eventuele tegenvallers in de toekomst.

GO (- € 8,2 mln): Voor de GO waren de schade-uitgaven beperkt (€ 1,6 mln), waardoor de realisatie fors onder de schaderaming in de begroting uitkwam. Voor de GO was het mogelijk een bedrag van € 4,9 mln af te storten in de begrotingsreserve als buffer voor eventuele tegenvallers in komende jaren.

Bijdragen aan (inter)nationale organisaties

Voor het onderdeel ruimtevaart is de bijdrage van € 13,8 mln aan de verplichte programma's (contributie) van het European Space Agency (ESA) en Kourou (het lanceercentrum van ESA) voor 2018 in het jaar t-1 (2017) beschikbaar gesteld.

Toelichting op de ontvangsten

Ontvangsten Luchtvaartkredietregeling

De meevaller in de ontvangsten is veroorzaakt doordat een luchtvaartkrediet van € 2,7 mln in één keer werd afgelost. Daarnaast is een aantal luchtvaartkredieten versneld afgelost en zijn er hogere aflossingen gerealiseerd dan aanvankelijk geraamd.

Toelichting op de begrotingsreserves

Begrotingsreserve Borgstelling MKB-kredieten (BMKB)

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2017	58.633
+ Storting	11.147
- Onttrekking	
Stand per 31/12/2017	69.780

Op basis van de gerealiseerde schade-uitgaven, de beschikbare middelen op de begroting en de gerealiseerde ontvangsten is € 11,1 mln gestort in de begrotingsreserve BMKB.

Begrotingsreserve Groeifaciliteit

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2017	16.169
+ Storting	2.144
- Onttrekking	
Stand per 31/12/2017	18.313

Op basis van de gerealiseerde schade-uitgaven, de beschikbare middelen op de begroting en de gerealiseerde ontvangsten is € 2,1 mln gestort in de begrotingsreserve Groeifaciliteit.

Begrotingsreserve Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2017	60.112
+ Storting	4.940
- Onttrekking	
Stand per 31/12/2017	65.052

Op basis van de gerealiseerde schade-uitgaven, de beschikbare middelen op de begroting en de gerealiseerde ontvangsten is € 4,9 mln gestort in de begrotingsreserve Garantie Ondernemingsfinanciering.

Begrotingsreserve Garantiefaciliteit Scheepsnieuwbouwfinanciering

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2017	10.136
+ Storting	
- Onttrekking	- 10.136
Stand per 31/12/2017	0

Op basis van de evaluatie van de Garantiefaciliteit Scheepsnieuwbouwfinanciering (GSF) is besloten de GSF na 1 juli 2017 niet te verlengen. Daarmee is de noodzaak om een begrotingsreserve GSF aan te houden vervallen.

Begrotingsreserve Garantie MKB-financiering

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2017	9.000
+ Storting	41
- Onttrekking	
Stand per 31/12/2017	9.041

Beleidsartikel 3 Toekomstfonds

Bedragen x € 1.000

	(1) Stand vastge- stelde begroting 2017	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2017	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2017	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotver- schillen (+ of -)
VERPLICHTINGEN	94.489	178.471	9.694	282.654	198.306	- 84.348
UITGAVEN	145.118	75.415	9.134	229.667	130.373	- 99.294
Leningen	138.530	69.331	8.665	216.526	122.593	- 93.933
I Startups/MKB-FINANCIERING						
Volledig revolverend						
Dutch Venture Initiative/Fund of Funds	32.600	3.401		36.001	13.500	- 22.501
Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen		17.322	2.000	19.322	15.001	- 4.321
Co-investment venture capital instrument/EIF		10.000		10.000	10.000	
Smart Industry					337	337
Gedeeltelijk revolverend						
Innovatiekrediet	51.358	3.161	336	54.855	44.802	- 10.053
Risicokapitaal (seed capital)	20.263	28.073	3.407	51.743	18.461	- 33.282
Vroege fasefinanciering	11.309	1.174	- 95	12.388	11.676	- 712
Start ups/MKB	23.000	- 23.000	177	177		- 177
NL-Californië Duurzaam E-mobility fund		1.000		1.000		- 1.000
II INVESTERINGEN IN FUNDAMENTEEL EN TOEGEPAST ONDERZOEK						
Met vermogensbehoud						
Fundamenteel en toegepast onderzoek		25.700	2.840	28.540	8.816	- 19.724
Onco Research		2.500		2.500		- 2.500
III Staatsobligaties Toekomstfonds						
Subsidies		5.700	- 45	5.655	224	- 5.431
IV Reëel rendement voor onderzoek						
V Overige subsidies						
Smart Industry		4.900	- 45	4.855	168	- 4.687
Haalbaarheidsstudies TO2 innovatieve starters		800		800	56	- 744
Bijdragen aan agentschappen	6.588	384	514	7.486	7.554	68
Bijdrage Rijksdienst voor Ondernemend Nederland	6.588	384	514	7.486	7.554	68

	(1) Stand vastge- stelde begroting 2017	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2017	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2017	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotver- schillen (+ of -)
ONTVANGSTEN	36.388	2.001	8.340	46.729	52.632	5.903
MKB-FINANCIERING BESTAAND INSTRUMENTA- RIUM						
Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen	3.000	2.000	5.500	10.500	10.500	
Fund of Funds (DVI I/Business Angels)	100	1		101		- 101
Innovatiekredieten	25.288			25.288	26.812	1.524
Seed capital	8.000			8.000	12.413	4.413
Vroege fase financiering					67	67
MKB-FINANCIERING INCIDENTELE MIDDELEN						
Ontvangsten DVI II						
Ontvangsten fundamenteel en toegepast onderzoek						
Fundamenteel en toegepast onderzoek			2.840	2.840	2.840	
Renteontvangsten Toekomstfonds						

Toelichting op de verplichtingen

Er is een onderuitputting op de verplichtingen van artikel 3 van € 84,3 mln. De belangrijkste oorzaken hiervoor zijn:

- Smart Industry (- 11,3 mln): Vanwege onderuitputting bij de regeling Smart Industry Fieldlabs is circa € 11,3 mln niet benut. Voor het leningendeel betreft dit circa € 7,6 mln en voor het subsidiedeel circa € 3,7 mln. De reden voor de tegenvallende belangstelling lag vermoedelijk in de voorwaarde dat de leningen uit het Toekomstfonds moeten worden terugbetaald en om die reden veelal de voorkeur werd gegeven aan regionale regelingen waarbij dit niet het geval is.
- Regionale ontwikkelingsmaatschappijen (- € 2 mln): In 2017 is € 2 mln aan beleidsartikel 3 van de EZ-begroting toegevoegd voor het Investeringsprogramma Zeeland in Stroomversnelling. De uitwerking van het Zeeuwse Innovatiefonds, waarin EZK zal participeren, wordt in 2018 afgerond. De € 2 mln bleef daarom in 2017 onbenut en zal via de eindejaarsmarge van het Toekomstfonds opnieuw in 2018 beschikbaar worden gesteld.
- Seed-regeling (- € 17,3 mln): De middelen die beschikbaar zijn gesteld voor de reguliere Seed-regeling zijn geheel gecommiteerd (€ 24 mln). Ook de middelen die voor de E-health tender (€ 12,77 mln) beschikbaar zijn gesteld in 2017 zijn helemaal gerealiseerd. De lagere realisatie in het jaar 2017 is grotendeels te verklaren met een lagere benutting van de middelen, die in 2017 toegevoegd zijn aan het Seed-budget voor de Seed business angels. Hiervoor zijn de eerste twee fondsen gecommiteerd voor in totaal € 0,8 mln. Een bedrag van € 9,2 mln bleef onbenut omdat de regeling halverwege het jaar is gestart. Daarnaast is bij Najaarsnota 2017 vanuit beleidsartikel 6 (Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens) een bedrag van € 3 mln toegevoegd aan het Seed-budget behoeve van het AgriFoodfonds binnen de Seed-regeling.
- Vroege fase financiering (- € 1,9 mln): Voor een aantal ingediende aanvragen in 2017 werd de beschikking verstrekt in 2018. Deze beschikkingen komen daardoor ten laste van het budget 2018.
- NL Californië Duurzaam E-mobility fund (- € 10 mln): Het aantrekken van private financiering voor dit NL-California E-mobility fund en in het bijzonder voor deze technostarters neemt meer tijd in beslag. Het

animo en de initiatieven binnen het internationale bedrijfsleven nemen wel toe en de verwachting is dat in 2018 een fonds zal starten.

- Start ups/MKB (- € 12,2 mln): Een deel van deze middelen voor Start ups is bij Voorjaarsnota ingezet in het kader van de uitwerking van diverse initiatieven binnen het Toekomstfonds waaronder de regeling Seed Business angels. De resterende middelen zullen de komende jaren binnen het Toekomstfonds worden ingezet.
- Fundamenteel en toegepast onderzoek (- € 16,8 mln): Bij de tweede tender voldeden drie projecten niet aan de criteria van de regeling. Deze projecten werden derhalve afgewezen. Eén project is door de aanvragers zelf teruggetrokken. Dat heeft ertoe bijgedragen dat er minder projecten zijn gehonoreerd dan verwacht. Aangezien sprake is van een fondsconstructie blijven deze middelen beschikbaar binnen het Toekomstfonds. Daarnaast werkt het Ministerie van EZK met het Ministerie van OCW aan een bestedingsplan voor Thematische Technology Transfer (TTT). Het streven is om dit in 2018 af te ronden. De hiervoor beschikbare middelen (€ 10,5 mln) blijven binnen het fonds beschikbaar.
- Oncode (- € 12,5 mln): Voor Onco Research is een bedrag van € 12,5 mln in het Toekomstfonds gereserveerd voor verschillende valorisatie-activiteiten. Definitieve besluitvorming over de inzet van deze middelen volgt in 2018.

Voor alle onderschrijvingen geldt dat de niet in 2017 benutte middelen beschikbaar blijven binnen het fonds vanwege de fondsconstructie van dit begrotingsartikel.

Toelichting op de uitgaven

Leningen

I Startups/MKB-Financiering

Volledig revolverend

- DVI (- € 22,5 mln): De omvang en het moment van de uitgaven in het kader van het Dutch Venture Initiative worden bepaald door de investeringen en terugontvangsten van de fondsen bij hun portfolio-bedrijven. Deze investeringen en ontvangsten fluctueren in aantal en omvang. Vooraf zijn deze fluctuaties niet precies te ramen, waardoor er in 2017 een onderuitputting is ontstaan. Zoals gebruikelijk is er een constante toename van de investeringen (qua aantal ondernemingen waarin wordt geïnvesteerd en de totale omvang van de investeringen).
- Regionale ontwikkelingsmaatschappijen (- € 4,3 mln): In 2017 is € 30 mln van de opbrengst aandelen verkoop LIOF aan de begroting toegevoegd vanuit 2016. Van deze middelen is € 15 mln geëinvesteerd in Innovation Quarter, € 6,2 mln is ingezet voor de ophoging van het Innovatiekrediet en € 6,5 mln is ingezet voor de financiering van het Co-investeringsvehicle met het EIF. De resterende nog niet benutte middelen (€ 2,3 mln) worden via de fondsconstructie meegenomen naar 2018. Daarnaast was € 2 mln beschikbaar ten behoeve van het Investeringsprogramma Zeeland in Stroomversnelling, dit budget wordt via de fondsconstructie meegenomen naar 2018 (zie ook toelichting onder de verplichtingen)

Gedeeltelijk revolverend

- Innovatiekrediet (- € 10,1 mln) De kasuitgaven op het Innovatiekrediet fluctueren jaarlijks door individuele uitbetalingsafspraken van RVO.nl met bedrijven op basis van mijlpalen. Bij het niet-realiseren van een mijlpaal wordt een betaling opgeschort. Ook is een aantal verwachte

voorschotbetalingen voor toekenningen in het vierde kwartaal van 2017 doorgeschoven naar 2018, omdat nog niet aan de voorwaarden was voldaan.

- Seed-regeling (– € 33,3 mln): De in 2017 niet benutte kas is groten-deels te verklaren uit het feit dat bij de eerste supplettoire begroting 2017 de niet benutte ruimte in het Toekomstfonds in 2016 en de ontvangstenmeevaller in het kader van de Seed-regeling in 2016 is toegevoegd aan de begroting van 2017. Verder hebben de startersfondsen minder participaties gedaan dan was ingeschat. Dat leidt ook tot lagere kasuitgaven.

II Investerings in Fundamenteel en toegepast onderzoek (met vermogensbehoud)

- Fundamenteel en toegepast onderzoek (– € 19,7 mln): De kasbetalingen zijn lager uitgevallen door vertraging in de bevoorschotting bij projecten van zowel de eerste als tweede tender. Aangezien sprake is van een fondsconstructie blijven deze middelen beschikbaar binnen het Toekomstfonds. Daarnaast werkt het Ministerie van EZK met het Ministerie van OCW aan een bestedingsplan voor Thematische Technology Transfer (TTT). Het streven is om dit in 2018 af te ronden. De hiervoor beschikbare middelen (€ 10,5 mln) blijven binnen het fonds beschikbaar.
- Onco (– € 2,5 mln) Voor Onco Research is een bedrag van € 12,5 mln uit het Toekomstfonds gereserveerd voor verschillende valorisatie-activiteiten. Hierover volgt in 2018 nog besluitvorming door de Staatssecretaris van EZK.

Subsidies

Smart Industry (– € 4,7): Door de onderuitputting bij de regeling Smart Industry Fieldlabs waren de uitgaven voor deze regeling beperkt (zie toelichting onder de verplichtingen). Ten behoeve van de uitfinanciering van de aangegane verplichtingen wordt een deel van het overgebleven budget langjarig gespreid.

Voor alle onderschrijvingen geldt dat de niet in 2017 benutte middelen beschikbaar blijven binnen het fonds vanwege de fondsconstructie van dit begrotingsartikel.

Toelichting op de ontvangsten

Seed capital (€ 4,4 mln): De geraamde terugontvangsten Seed zijn gebaseerd op een inschatting. Het is moeilijk vooraf in te schatten wanneer de terugontvangsten precies plaats zullen vinden. Dit hangt af van het tijdstip dat participaties van het startersfonds worden verkocht. Dit jaar is het bedrag hoger uitgevallen door enkele verkopen.

Beleidsartikel 4 Een doelmatige en duurzame energievoorziening

Bedragen x € 1.000

	(1) Stand vastge- stelde begroting 2017	(2) Mutaties 1 ^e supplettoire begroting 2017	(3) Mutaties 2 ^e supplettoire begroting 2017	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotver- schillen (+ of -)
VERPLICHTINGEN	13.472.436	56.676	- 888.683	12.640.429	8.618.677	- 4.021.752
Waarvan garantieverplichtingen	66.600		- 20.700	45.900	11.050	- 34.850
UITGAVEN	1.902.455	22.754	- 15.395	1.909.814	1.887.248	- 22.566

	(1) Stand vastge- stelde begroting 2017	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2017	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2017	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotver- schillen (+ of -)
Subsidies	1.663.412	7.774	- 16.374	1.654.812	1.635.472	- 19.340
Topsectoren Energie						
- tenderregeling Energie-innovatie	33.088		10.587	43.675	38.791	- 4.884
- SDE+projecten	48.600		25	48.625	30.934	- 17.691
Energie-innovatie (IA)	2.368		5.202	7.570	7.098	- 472
Green Deal	3.000	- 424	3.010	5.586	4.997	- 589
Energieakkoord						
- Demonstratie-regeling Energie Innovatie (DEI)			- 15.044	25.956	21.931	- 4.025
- Projecten Energieakkoord SER	41.000		- 1.069	2.520	733	- 1.787
- Overig	4.089	- 500	250	250		250
MEP	187.847		- 4.000	183.847	149.960	- 33.887
SDE	613.605	3.780	3.000	620.385	552.127	- 68.258
SDE+	653.197	- 85.809	- 16.528	550.860	321.514	- 229.346
Storting in begrotingsreserve duurzame energie					377.819	377.819
ISDE-regeling		77.800		77.800	50.927	- 26.873
Compensatie Energie-intensieve bedrijven (ETS)	61.045	6.227	- 5.000	62.272	53.477	- 8.795
CCS	4.362		- 3.504	858	865	7
Subsidieregeling Energiebesparing en duurzame energie sport-accommodaties (EDS)		6.200	- 94	6.106	6.170	64
Hoge Flux Reactor	8.111		6.389	14.500	14.500	
Elektrisch rijden		500	- 85	415	538	123
Caribisch Nederland	3.100		- 2.030	1.070	574	- 496
Overige subsidies			2.517	2.517	2.517	
Leningen	4.011		4.989	9.000	9.000	
Pallas	4.011		4.989	9.000	9.000	
Garanties	2.500	2.525	- 1.000	4.025	833	- 3.192
Storting in begrotingsreserve Aardwarmte	2.500		- 1.000	1.500	833	- 667
Verliesdeclaraties Aardwarmte		2.525		2.525	0	- 2.525
Opdrachten	10.526	7.619	- 8.284	9.861	9.188	- 673
O&O bodembeheer	7.806	4.500	- 10.790	1.516	1.168	- 348
SodM O&O bodembeheer			1.000	1.000	955	- 45
Joint implementation	410	210		620	434	- 186
Straling	46	- 46				
Onderzoek en opdrachten	2.264	2.955	1.506	6.725	6.631	- 94
Bijdragen aan agentschappen	44.819	5.515	2.404	52.738	52.877	139
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	43.099	5.515	2.396	51.010	51.050	40
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit	690		23	713	713	
KNMI	1.030		- 15	1.015	1.114	99
Bijdragen aan ZBO's/RWT's	115.594		- 905	114.689	116.403	1.714
Doorsluit COVA heffing	111.000		- 2.000	109.000	110.263	1.263
TNO Bodembeheer	4.594		35	4.629	4.999	370
TNO Bodembeheer (SodM)			1.060	1.060	1.141	81
Bijdragen aan mede-overheden	28.000	- 440	- 2.507	25.053	24.380	- 673
Uitkoop regeling	28.000	- 440	- 2.507	25.053	24.380	- 673
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	33.593	- 239	6.282	39.636	39.095	- 541
ECN/NRG	32.236	200	6.282	38.718	38.519	- 199
Diverse instituten	1.357	- 439		918	576	- 342
ONTVANGSTEN	3.426.661	- 244.275	- 200.766	2.981.620	3.202.936	221.316
COVA	111.000		- 2.000	109.000	110.264	1.264
Opbrengst heffing ODE (SDE+)	678.000			678.000	626.953	- 51.047
Onttrekking begrotingsreserve duurzame energie	77.000			77.000	77.000	
Aardgasbaten	2.550.000	- 250.000	- 200.000	2.100.000	2.373.989	273.989
Ontvangsten zoutwinning	2.511		14	2.525	2.525	
Diverse ontvangsten	8.150	5.725	1.220	15.095	12.205	- 2.890

Toelichting op de verplichtingen

SDE+

Het lagere bedrag aan verplichtingen is vrijwel geheel terug te voeren op de lagere verplichtingen die zijn aangegaan voor de regeling Stimulering Duurzame Energie (SDE+). De nieuwste tender Wind op Zee waarvan de inschrijftermijn in december 2017 sloot, zal waarschijnlijk zonder subsidie worden toegekend. Daarnaast schuift een deel van de verplichtingen voor de tweede openstelling van de reguliere SDE+ door naar 2018.

Garantieregeling aardwarmte

Voor de garantieregeling aardwarmte is voor slechts één geothermieproject een garantieverplichting afgegeven waardoor er € 35 mln minder is verplicht dan bij najaarsnota is geraamd.

Toelichting op de uitgaven

Topsectoren energie

De lagere uitgaven betreffen met name de SDE+ projecten topsectoren energie, ook wel de Hernieuwbare Energie Regeling (HER) genaamd. De verwachte toename in het aantal aanvragen heeft zich niet voorgedaan, waardoor er minder geld is uitgegeven dan begroot. Het niet-uitgegeven bedrag is in de begrotingsreserve Duurzame Energie gestort.

MEP/SDE/SDE+ en regeling Investerings Subsidie Duurzame Energie

Zowel voor de MEP, de SDE, de SDE+ als de ISDE geldt dat de uitgaven lager zijn uitgevallen. Dit was ten tijde van de Najaarsnota al bekend, maar omdat de onderuitputting op deze regelingen in de begrotingsreserve duurzame energie wordt gestort en deze storting pas bij Slotwet wordt geëffectueerd, is de onderuitputting en de bijbehorende storting nu als mutatie in de Slotwet zichtbaar. De lagere uitgaven op deze regelingen ad circa € 358 mln zijn veroorzaakt door een lagere gerealiseerde subsidiabele elektriciteitsproductie dan waar in de raming eerder rekening mee was gehouden. Het niet-uitgegeven bedrag is in de begrotingsreserve Duurzame Energie gestort.

Storting in begrotingsreserve Duurzame Energie

De in 2013 gevormde begrotingsreserve duurzame energie is bestemd voor middelen die in enig jaar onbesteed zijn gebleven als gevolg van vertraging of niet doorgaan van projecten. Deze middelen moeten later alsnog worden uitbetaald voor dezelfde projecten, of kunnen worden ingezet voor andere vervangende projecten met het oog op het bereiken van de doelstelling. Via de begrotingsreserve blijven de middelen beschikbaar tot het moment dat ze alsnog zullen worden uitbetaald. In 2017 is € 377,8 mln in de reserve gestort.

Compensatie Energie-intensieve bedrijven (ETS)

Bij de compensatieregeling indirecte kosten ETS is vooral sprake van lagere uitgaven omdat van één grote aanvrager de productiecapaciteit veel lager dan verwacht was, waardoor aan deze aanvrager circa € 3 mln minder is uitgekeerd dan begroot. Daarnaast was ook ruimte in het budget gereserveerd voor nieuwe aanvragers die gebruik willen maken van de regeling, maar deze nieuwe aanvragen bleken geen grote bedragen te betreffen, waardoor ook deze ruimte niet is benut.

Toelichting op de ontvangsten

Opbrengst heffing ODE (SDE+)

De geprognosticeerde inkomsten uit de Opslag Duurzame Energie bleven € 51 mln achter bij de in de begroting geraamde inkomsten. Dit is gelegen in een combinatie van factoren. Zo waren de ODE-tarieven tot en met 2016 berekend met gebruikmaking van de waarde van de relevante parameters zoals deze in 2012 (het jaar van vormgeving van de ODE) golden. Met ingang van de berekening van de tarieven 2017 worden actuelere waarden gebruikt, waardoor de afwijkingen zullen afnemen.

Aardgasbaten

De aardgasbaten zijn € 274 mln hoger uitgevallen dan geraamd. De toename vloeit voort uit een 0,5 ct/m³ hogere gasprijs.

Toelichting op de begrotingsreserves

Begrotingsreserve Aardwarmte

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2017	21.741
+ Stortingen	833
- Onttrekkingen	
Stand per 31/12/2017	22.574

De begrotingsreserve voor de garantieregeling Geothermie is bedoeld om het budget voor deze regeling meerjarig in te kunnen zetten en een eventuele mismatch in de tijd tussen inkomsten en uitgaven op te vangen. Om gebruik te kunnen maken van de garantieregeling Geothermie betalen marktpartijen een premie aan de uitvoerder van de regeling (RVO.nl) die wordt gestort in de begrotingsreserve. In 2017 is een bedrag van € 0,833 mln aan provisies in de reserve gestort. Omdat er geen verliesdeclaraties zijn uitbetaald is er geen bedrag aan de reserve onttrokken.

Begrotingsreserve Duurzame energie

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2017	1.473.847
+ Stortingen	377.819
- Onttrekkingen	- 77.000
Stand per 31/12/2017	1.774.666

De begrotingsreserve Duurzame energie is bestemd voor onbesteed gebleven middelen als gevolg van vertraging bij projecten waaraan reeds subsidie is toegekend en reeds verplichte projecten die niet tot uitvoering komen en door andere projecten moeten worden vervangen met het oog op het bereiken van de doelstelling. Via de begrotingsreserve blijven de middelen beschikbaar tot het moment dat ze alsnog zullen worden uitbetaald. In 2017 is € 377,8 mln aan onbestede middelen in de reserve gestort en € 77 mln aan de reserve onttrokken (Kamerstuk, 34 210 XIII, nr. 4, antwoord op vraag 5).

Begrotingsreserve risicopremie lening ECN/NRG

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2017	6.600
+ Stortingen	
- Onttrekkingen	
Stand per 31/12/2017	6.600

De middelen op de begrotingsreserve risicopremie ECN/NRG zullen worden aangesproken als ECN, al dan niet tijdelijk, (gedeeltelijk) niet kan voldoen aan de terugbetalingsverplichtingen volgens de afgesloten leningsovereenkomst. In 2017 is de reserve ongewijzigd gebleven.

Beleidsartikel 5 Meerjarenprogramma Nationaal Coördinator Groningen

Bedragen x € 1.000

	(1) Stand vastge- stelde begroting 2017	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2017	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2017	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotver- schillen (+ of -)
VERPLICHTINGEN	77.800	8.560	- 12.315	74.045	58.215	- 15.830
UITGAVEN	77.800	8.560	- 12.315	74.045	47.099	- 26.946
Subsidies	64.000	3.301	- 9.951	57.350	33.918	- 23.432
Verduurzamingsopgave uit aardgasbaten	50.000	2.350		52.350	33.916	- 18.434
Verduurzamingsopgave overig (kader relevante uitgaven)	6.000	- 49	- 5.951			
Instrumentarium woningmarkt	5.000	4.000	- 4.000	5.000	2	- 4.998
Scholenprogramma (kader relevante uitgaven)	3.000	- 3.000				
Opdrachten	13.800	5.210	- 2.364	16.646	13.132	- 3.514
Onderzoek en compensatie gemeenten en provincie	7.000	- 468	468	7.000	5.450	- 1.550
Werkbudget	6.800	5.678	- 2.832	9.646	7.682	- 1.964
Bijdragen aan agentschappen		49		49	48	- 1
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland		49		49	48	- 1
Ontvangsten					225	225

Toelichting op de verplichtingen en de uitgaven

De met € 15,8 mln lager uitgevallen verplichtingen hangen samen met de hierna vermelde vertragingen bij de uitgaven.

Subsidies

De uitgaven in het kader van de verduurzamingsopgave aardbevingsbestendig maken van scholen in het Groningerveld zullen voor € 18,4 mln na 2017 plaatsvinden. € 5 mln aan uitgaven in het kader van instrumentarium woningmarkt komt later tot uitbetaling.

Opdrachten

Er is sprake van vertraging in de uitvoering van onderzoek en compensatie voor gemeenten en provincies in het kader van de adviesfunctie van het energieloket (€ 3,5 mln).

Beleidsartikel 6 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens

Bedragen x € 1.000

	(1) Stand vastge- stelde begroting 2017	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2017	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2017	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotver- schillen (+ of -)
VERPLICHTINGEN	650.823	23.690	55.429	729.942	662.357	- 67.585
Waarvan garantieverplichtingen	120.015		- 615	120.000	49.379	- 70.621
UITGAVEN	538.382	24.442	52.282	615.106	614.513	- 593
Subsidies	31.674	15.013	6.267	52.954	47.117	- 5.837
Duurzame veehouderij	10.181	16.000	- 706	25.475	16.464	- 9.011
Bedrijfsbeëindiging melkveehouderij (Stoppersre- geling)		23.000	- 3.000	20.000	13.713	- 6.287
Maatregelen fosfaatreductie pakket	7.000	- 7.000				
Investeringsregeling duurzame stallen	40		832	872	762	- 110
Regeling fijnstofmaatregelen	2.014		1.751	3.765	1.246	- 2.519
Overig	1.127		- 289	838	744	- 94
Plantaardige productie	7.937	180	2.446	10.563	7.496	- 3.067
Energie-efficiency en hernieuwbare energie glastuinbouw (EHG)	7.100	- 1.000		6.100	3.984	- 2.116
Marktintroductie energie innovaties (MEI)	789	1.000	2.446	4.235	3.290	- 945
Overig	48	180		228	221	- 7
Visserij	7.360	- 390		6.970	7.195	225
Regelingen onder het nieuwe EFMZV	7.360	- 390		6.970	6.970	
Overig visserij					225	225
Agrarisch ondernemerschap	5.324		- 6	5.318	5.695	377
Brede weersverzekering	5.324		- 6	5.318	5.651	333
Investeringsregeling jonge agrariërs					44	44
Overig						
Kennisontwikkeling en (agrarische) innovatie	872	- 777		95	34	- 61
Overig (onder meer tegemoetkoming Vamil)	872	- 777		95	34	- 61
Apurement			2.733	2.733	8.312	5.579
Regeling apurement			2.733	2.733	8.312	5.579
Begrotingsreserves			1.800	1.800	1.920	120
Begrotingsreserve landbouw			1.800	1.800	1.812	12
Begrotingsreserve apurement					108	108
Garanties	2.515	600	- 15	3.100	2.682	- 418
Bijdrage begrotingsreserve Borgstellingsfaciliteit	8	7	- 15		632	632
Verliesdeclaraties Borgstellingsfaciliteit	2.500	600		3.100	2.050	- 1.050
Garantstelling Marktintroductie Innovaties (GMI)	7	- 7				
Opdrachten	111.866	- 8.639	11.250	114.475	117.397	2.922
Duurzame veehouderij	2.866	364	423	3.653	2.896	- 757
Mestbeleid	2.292	- 464	1.418	3.246	2.950	- 296
Plantaardige productie	2.306	- 275	- 422	1.609	1.416	- 193
Plantgezondheid	1.980	- 24	- 146	1.810	1.360	- 450
Diergezondheid en dierenwelzijn	5.654	- 944	2.877	7.588	6.680	- 908
Voedselagenda	20.000	- 12.472	- 844	6.684	4.412	- 2.272
Voedselzekerheid en internationaal en Europees landbouwbeleid	3.635	- 1.268	942	3.309	11.138	7.829
Visserij	1.029	- 120	704	1.613	1.243	- 370
Agrarisch ondernemerschap	2.398	45	- 6	2.437	2.114	- 323
Kennisontwikkeling en (agrarische) innovatie	69.706	6.519	6.304	82.528	83.189	661
Bijdragen aan ZBO's/RWT's	78.125	345	520	78.990	79.327	337
Medebewind en overige voormalige publieke PBO-taken	903		318	1.221	1.144	- 77
Wageningen Research kennisbasis en wettelijke taken	78.518	967	- 2.091	74.394	74.443	49
Zon-MW (dierproeven)		4		4		- 4
College Toelating Gewasbeschermingsmiddelen en Biociden	978	100	2.281	3.359	3.740	381
Centrale Commissie Dierproeven	726	- 726	12	12		- 12
Bijdragen aan andere begrotingshoofdstukken	9.863	222	5.678	15.763	21.263	5.500
Diergezondheidsfonds	9.863	222	5.678	15.763	21.263	5.500

	(1) Stand vastge- stelde begroting 2017	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2017	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2017	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotver- schillen (+ of -)
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	9.378	689		10.067	9.975	- 92
FAO en overige contributies	9.378	689		10.067	9.975	- 92
Bijdragen aan agentschappen	294.961	16.212	28.582	339.755	336.754	- 3.001
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit	154.810	- 4.025	5.547	156.332	157.072	740
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	127.233	19.657	22.186	169.076	165.342	- 3.734
Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu	5.620	580	555	6.755	6.827	72
Rijksrederij	7.298		294	7.592	7.513	- 79
ONTVANGSTEN	57.398	17.613	29.823	104.834	110.457	5.623
Mestbeleid	7.209		- 1.400	5.809	6.917	1.108
Diergezondheid en dierenwelzijn	500	790	3.000	4.290	6.580	2.290
Voedselzekerheid en internationaal en Europees landbouwbeleid	15.926			15.926	14.428	- 1.498
Visserij	6.993			6.993	5.688	- 1.305
Agrarisch ondernemerschap (2017 stoppersrege- ling)	245	17.000		17.245	11.331	- 5.914
Agroketens			10.640	10.640	10.222	- 418
Kennisontwikkeling en (agrarische) innovatie	12.062		13.050	25.112	23.326	- 1.786
Agrarische innovatie en overig					268	268
Plant en diergezondheid					253	253
Baten lasten diensten					471	471
Garanties (provisies Borgstellingsfaciliteit)	1.800	600		2.400	2.683	283
Begrotingsreserves	12.663	- 777	4.533	16.419	28.290	11.871

Toelichting op de verplichtingen

De voornaamste oorzaak voor de lagere verplichting is dat er minder garantieverplichtingen zijn aangegaan dan het plafond voor leningen waarop een garantstelling van de Borgstelling MKB landbouwkredieten (BL) rust.

Toelichting op de uitgaven

Subsidies

De lagere uitgaven voor subsidies zijn het gevolg van lagere uitgaven (- € 6,3 mln) voor de regeling bedrijfsbeëindiging melkveehouderij, onderdeel van het fosfaatreductieplan, waaraan de melkveehouderijsector heeft bijgedragen. Na de openstellingen die hiervoor gedaan zijn, is een deel van het bedrag niet nodig gebleken. Het van de sector te ontvangen bedrag ten behoeve van deze regeling is daarmee ook lager (zie lagere ontvangsten bij Agrarisch ondernemerschap, hier worden onder andere de Stoppersregeling ontvangsten geboekt). Daarnaast zijn er lagere uitgaven voor de regeling fijnstofmaatregelen. Deze regeling is beëindigd. Er vinden enkel nog betalingen plaats. Bij de afrekening van projecten is gebleken, dat niet altijd de toegezegde bedragen geheel tot betaling komen, waardoor er minder uitgaven zijn gedaan dan geraamd.

Apurement

De hogere uitgaven voor apurement (€ 5,5 mln) hebben betrekking op correcties van de EU met betrekking tot de uitvoering van regelingen van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en Visserijbeleid (GVB), omdat declaraties na audits niet volledig zijn goedgekeurd. Het betreft correcties voor onder andere FresQ, POP2, vergoeding schoolfruit en betaaltermijnen. In de Nationale Verklaring over het financieel beheer van

de Europese fondsen in gedeeld beheer worden de correcties nader toegelicht.

Opdrachten

De hogere uitgaven voor opdrachten zijn voornamelijk het gevolg van uitgaven op de post Voedselzekerheid en internationaal en Europees Landbouwbeleid, waarop uitgaven die betrekking hebben op Europese fondsen zijn verantwoord die niet door de EC worden vergoed. Het betreft voornamelijk uitgaven die in voorgaande jaren zijn gedaan en die zijn gedeclareerd bij het Europees Visserijfonds, maar waarop de Europese Commissie correcties heeft opgelegd. Deze uitgaven zijn nu uit nationale middelen binnen de begroting verantwoord en gedekt uit de begrotingsreserve visserij.

Bijdrage aan andere begrotingshoofdstukken

Als gevolg van de fipronil-besmetting kunnen pluimveehouders uitstel van betaling aanvragen voor de heffingen die in het najaar 2017 zijn opgelegd. De verwachting was dat hierdoor een groot deel van de pluimveeheffingen pas in 2018 ontvangen zou worden. De ontvangstenraming in het Diergezondheidsfonds (DGF) werd met € 12,1 mln naar beneden bijgesteld. Als compensatie van de lagere sectorontvangsten is vanuit artikel 6 in totaal € 11,4 mln in het DGF gestort. Hiervan was € 5,9 mln reeds bij Najaarsnota op artikel 6 geraamd. De storting van € 5,5 mln bij Slotwet was om het liquiditeitssaldo op peil te houden, wat noodzakelijk is om ingeval van een dierziekte-uitbraak de kosten direct te kunnen betalen. Zie ook ontvangsten begrotingsreserves en brief aan TK Begrotingswijzigingen ten opzichte van de 2e suppletoire begroting 2017 Economische Zaken (Kamerstuk, 34 845 XIII, nrs. 1 en 2).

Bijdragen aan agentschappen

De lagere uitgaven voor agentschappen komen voort uit een te hoge raming voor RVO.nl. In de 2^e suppletoire begroting 2017 zijn extra uitgaven geraamd voor de opdracht aan RVO.nl voor taken die zowel op artikel 6 als artikel 8 betrekking hebben. De mutatie is abusievelijk volledig op artikel 6 verwerkt. De realisatie op artikel 6 is daarom lager dan de raming en op artikel 8 hoger.

Toelichting op de ontvangsten

De lagere ontvangsten voor Agrarisch ondernemerschap hebben te maken met de Subsidieregeling bedrijfsbeëindiging melkveehouderij (ook wel «Stoppersregeling» genoemd) uit het Fosfaatreductieplan, waaraan de sector en EZ een bijdrage hebben geleverd. De oorspronkelijk voorziene bijdrage van de sector was hoger dan het benodigde bedrag dat nodig was na openstelling van de subsidieregeling. De hogere ontvangsten voor Begrotingsreserves hebben betrekking op hogere onttrekkingen uit de reserve apurement en de reserve visserij ten behoeve van betaling van EU-correcties. Zie ook toelichting op de begrotingsreserves.

Toelichting op de begrotingsreserves

Begrotingsreserve Visserij

Bedragen x € 1 mln

Stand 1/1/2017

18,7

+ Storting	6,0
– Onttrekking	7,2
Stand per 31/12/2017	17,4

De storting is het niet bestede deel van de nationale cofinanciering voor de regelingen van het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij 2014–2020 die behouden blijft voor toekomstige uitgaven.

De onttrekking uit de reserve visserij heeft betrekking op uitgaven die in voorgaande jaren zijn gedaan en die zijn gedeclareerd bij het Europees Visserijfonds, maar waarop de Europese Commissie correcties heeft opgelegd. Deze uitgaven worden nu uit nationale middelen binnen de begroting verantwoord onder Voedselzekerheid en internationaal en Europees Landbouwbeleid en gedekt uit de begrotingsreserve visserij.

Begrotingsreserve Landbouw

Bedragen x € 1 mln

Stand 1/1/2017	28,1
+ Storting	1,8
– Onttrekking ¹	3,2
Stand per 31/12/2017	26,7

¹ Bruto onttrekking is € 5,6 mln waarvan € 2,4 mln betrekking heeft op Cacaobufferstockfonds.

De storting is een gevolg van middelen uit rentebaten van het cacaobufferstockfonds dat beheerd werd door het voormalig Productschap Akkerbouw en die ontvangen zijn van de Vereffeningsorganisatie PBO's. De middelen zijn beschikbaar gesteld voor projecten die bijdragen aan een duurzame cacaoconsumptie- en productie. Omdat de uitgaven over meerdere jaren plaatsvinden, is een deel van het ontvangen bedrag in de reserve landbouw gestort en wordt daaruit in volgende jaren onttrokken. De onttrekking wordt gedaan om uitgaven voor verplichtingen die eerder zijn aangegaan, te kunnen doen. De grootste posten zijn uitgaven voor het landelijk meetnet mestbeleid en voor het aanhouden van een crisisorganisatie bij de Gezondheidsdienst voor Dieren, waardoor gekwalificeerd personeel aanwezig is bij verdenkingen van dierziekten.

Begrotingsreserve Borgstellingsfaciliteit

Bedragen x € 1 mln

Stand 1/1/2017	13,5
+ Storting	0,6
– Onttrekking	
Stand per 31/12/2017	14,2

De ontvangen provisies zijn hoger dan nodig is ter dekking van betaalde verliesdeclaraties. Het verschil is in de reserve gestort ten behoeve van toekomstige verliesdeclaraties.

Begrotingsreserve apurement

Bedragen x € 1 mln

Stand 1/1/2017	117,2
+ Storting	0,1
– Onttrekking	15,5
Stand per 31/12/2017	101,8

De onttrekking is gedaan voor uitgaven die betrekking hebben op correcties van de EU met betrekking tot de uitvoering van regelingen van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en Visserijbeleid (GVB), omdat declaraties na audits niet volledig zijn goedgekeurd. Het betreft correcties voor onder andere het plattelandontwikkelingsprogramma, vergoeding schoolfruit en betaaltermijnen. In de Nationale Verklaring over het financieel beheer van de Europese fondsen in gedeeld beheer worden de correcties nader toegelicht. Daarnaast is de begrotingsreserve middels een onttrekking naar beneden bijgesteld, omdat de reserve naar huidige inzichten toereikend is.

Beleidsartikel 7 Groen onderwijs van hoge kwaliteit

Bedragen x € 1.000

	(1) Stand vastge- stelde begroting 2017	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2017	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2017	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotver- schillen (+ of -)
VERPLICHTINGEN	855.509	2.570	22.401	880.480	841.111	- 39.369
Garantieverplichtingen	50.037		56	50.093	15.156	- 34.937
UITGAVEN	804.513	2.371	20.292	827.176	817.051	- 10.125
Garanties			56	56	56	
Schatkistbankieren			56	56	56	
Bekostiging	776.346	- 1.817	18.432	792.961	792.372	- 589
WO-groen	185.670	32	3.984	189.686	189.686	
HBO-groen	83.758	521	3.066	87.345	87.624	279
MBO-groen	163.098		3.612	166.710	166.710	
Wachtgelden	14.404		218	14.622	14.572	- 50
VMBO-groen	327.046		7.552	334.598	333.780	- 818
Stichting Samenwerking Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB) voorheen Aequor	2.370	- 2.370		0		
Subsidies	26.692	4.188	1.614	32.494	22.713	- 9.781
Aanvullende onderwijssubsidies	25.303	- 412	1.960	26.851	19.435	- 7.416
Ontwikkeling en beheer natuurkwaliteit	1.322		27	1.349	900	- 449
Educatie	67	4.600	- 373	4.294	2.377	- 1.917
Opdrachten	37		1	38	364	326
Kennisverspreidingsprojecten	37		1	38	364	326
Bijdragen aan agentschappen	1.438		189	1.627	1.546	- 81
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	1.200		39	1.239	1.239	
Bijdrage DUO	238		150	388	307	- 81
ONTVANGSTEN	75		56	131	132	1

Toelichting op de verplichtingen

De beschikbare € 50 mln voor verplichtingen schatkistbankieren van groene onderwijsinstellingen hoefde voor € 35 mln niet te worden aangesproken. Er werd € 9 mln minder op subsidies verplicht omdat verplichtingen in eerdere jaren meerjarig waren vastgelegd. Er werden voor € 5 mln meer verplichtingen bekostiging aangegaan in aansluiting op stijging van prijzen.

Toelichting op de uitgaven

De € 7,4 mln lagere uitgaven op aanvullende onderwijssubsidies is veroorzaakt door vertraging van projecten Regeling praktijkleren en groene plus. Door de vertraging vallen deze uitgaven nu in de jaren 2018 tot en met 2019.

De € 1,9 mln lagere uitgaven op Educatie is veroorzaakt door vertraging van projecten Jong Leren Eten/DuurzaamDoor. Door de vertraging vallen deze uitgaven nu in de jaren 2018 tot en met 2019.

Toelichting op de begrotingsreserve schatkistbankieren

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2017	197
+ Stortingen	56
- Onttrekkingen	
Stand per 31/12/2017	253

Beleidsartikel 8 Natuur en biodiversiteit

Bedragen x € 1.000

	(1) Stand vastge- stelde begroting 2017	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2017	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2017	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotver- schillen (+ of -)
VERPLICHTINGEN	124.509	- 14.558	- 3.413	106.538	111.508	4.970
Waarvan garantieverplichtingen					4.400	4.400
UITGAVEN	125.645	- 14.568	- 173	110.904	115.829	4.925
Subsidies	3.399		574	3.973	8.225	4.252
Vermaatschappelijking Natuur en Biodiversiteit	1.805		67	1.872	6.106	4.234
Natuur en biodiversiteit op land	822		507	1.329	1.329	
Beheer Kroondomein	772			772	790	18
Leningen	29.745	- 2.000	- 600	27.145	26.731	- 414
Rente en aflossingen voor bestaande leningen (EHS & PNB)	29.745	- 2.000	- 600	27.145	26.731	- 414
Opdrachten	25.208	- 1.749	- 3.348	20.111	17.483	- 2.628
Natuur en Biodiversiteit Grote wateren	9.674	- 1.833	- 2.178	5.663	5.547	- 116
Vermaatschappelijking Natuur en Biodiversiteit	8.044	- 115	- 222	7.707	6.099	- 1.608
Overige stelsel activiteiten	1.859		- 186	1.673	1.543	- 130
Internationale Samenwerking	3.785	- 758	407	3.434	3.480	46
Natuur en Biodiversiteit op land	1.351	957	- 1.169	1.139	372	- 767
Caribisch Nederland	495			495	443	- 52
Bijdragen aan medeoverheden	7.621	- 6.100	- 127	1.394	1.459	65
Natuur en Biodiversiteit Grote Wateren	6.117	- 6.100	- 17			
Caribisch Nederland	1.504		- 110	1.394	1.459	65
Bijdragen aan ZBO's/RWT's	25.446		1.095	26.541	26.688	147
Staatsbosbeheer	25.446		1.095	26.541	26.688	147
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	1.081	221		1.302	1.103	- 199
Contributies	1.081	221		1.302	1.103	- 199
Bijdragen aan agentschappen	33.145	- 4.940	2.233	30.438	34.140	3.702
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	23.638	- 4.940	1.911	20.609	24.311	3.702
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit	9.507		322	9.829	9.829	
ONTVANGSTEN	69.282	1.600	- 4.997	65.885	65.691	- 194
Landinrichtingsrente	40.161		- 1.130	39.031	40.581	1.550
Verkoop gronden	25.000			25.000	20.000	- 5.000
Overige	4.121	1.600	- 3.867	1.854	5.110	3.256

Toelichting op de verplichtingen

Het hogere verplichtingen zijn een saldo van plussen en minnen. De belangrijkste redenen voor het hogere saldo zijn:

- De Provincie Limburg heeft voor € 4,4 mln een beroep gedaan op een in 2002 afgegeven garantie voor het project Ruimte voor Ruimte, omdat bij de eindafrekening van het project een verlies optreedt.
- De opvangkosten van een partij in beslag genomen schildpadden van € 0,8 mln.

Beide posten zijn aan de Kamer gemeld in de brief over de Begrotingswijzigingen ten opzichte van de 2e suppletoire begroting 2017 (Kamerstuk, 34 775 XIII, nr. 124).

Toelichting op de uitgaven

De hogere uitgaven voor subsidies worden veroorzaakt door de uitgaven voor het project Ruimte voor Ruimte (zie verplichtingen).

De lagere uitgaven voor opdrachten zijn het gevolg van vertragingen in de ondersteuning van het programma «Naar Nationale Parken van Wereldklasse» en vertragingen in de uitgaven voor activiteiten voor natuurinclusieve landbouw. Daarnaast waren er in 2017 kosten geraamd voor afronding van de laatste landinrichtingsprojecten. Bij de realisatie van deze projecten die over een langere periode liepen, was steeds spraken van uitgaven en inkomsten die niet in hetzelfde jaar hoefden te vallen. Als gevolg van dergelijke fluctuaties was er in 2017 enkel sprake van uitgaven waartegenover geen inkomsten meer stonden. De kosten vielen echter lager uit dan geraamd.

De hogere uitgaven voor agentschappen heeft als reden, dat de opdracht aan RVO.nl een aantal taken omvat, waarvan de omvang afhankelijk is van het aantal aanvragen (vergunningverlening en bezwaar en beroep in het kader van de Natuurbeschermingswet en de Flora en faunawet).

De niet-beleidsartikelen

Artikel 40 Apparaat

Bedragen x € 1.000

	(1) Stand vastge- stelde begroting 2017	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2017	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2017	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotver- schillen (+ of -)
VERPLICHTINGEN	334.284	- 4.564	74.483	404.203	403.194	- 1.009
UITGAVEN	334.284	- 4.564	74.483	404.203	403.194	- 1.009
Personele uitgaven	234.181	- 4.714	24.706	254.173	258.940	4.767
- waarvan eigen personeel	208.260	1.480	12.746	222.486	225.316	2.830
- waarvan externe inhuur	5.890		4.267	10.157	11.127	970
- waarvan overige personele uitgaven	20.031	- 6.194	7.693	21.530	22.497	967
Materiële uitgaven	100.103	150	49.777	150.030	144.254	- 5.776
- waarvan ICT ¹	7.065		400	7.465	7.451	- 14
- waarvan bijdrage aan SSO's (exclusief DICTU)	30.494		- 3.297	27.197	32.257	5.060
- waarvan SSO DICTU	30.767	446	33.296	64.509	60.949	- 3.560
- waarvan overige materiële uitgaven	31.777	- 296	19.378	50.859	43.597	- 7.262
ONTVANGSTEN	35.826	1.012	- 8.558	28.280	25.893	- 2.387

¹ Het totaal van de ICT-uitgaven van het kerndepartement en buitendiensten bestaan uit de ICT-uitgaven geraamd onder de post materiële uitgaven en de bijdrage aan de SSO DICTU.

Toelichting op de verplichtingen en uitgaven

Personele uitgaven

Er is in 2017 € 4,8 mln meer uitgegeven dan geraamd. Dit verschil wordt met name verklaard door:

- Er een overuitputting is ontstaan op de HGIS personele budgetten. Dit komt voornamelijk door meer inzet in 2017 op de internationale organisatie.
- Er is op personeel € 2,6 mln meer uitgegeven aan ACM dan begroot. Tegenover deze hogere personele uitgaven staan lagere materiële uitgaven van de ACM.
- Er is bij de directie communicatie extra personeel (€ 1 mln) aangetrokken voor de herinrichting van het voormalig EZ in LNV en EZK. Het gaat hierbij om tijdelijk personeel.
- De uitgaven van de inhuur van de landsadvocaat zijn begroot op het materiele budget, maar verantwoord op het personeelsbudget. Het gaat om ongeveer € 1,6 mln.

Materiële uitgaven

Er is in 2017 € 5,8 mln minder uitgegeven dan geraamd. Dit verschil wordt met name verklaard door:

- Er zijn in 2017 minder uitgaven op de materiële budgetten van ACM. Hier staan hogere materiële uitgaven tegenover.
- Door vertraging in het rijksbrede programma omgevingswet is er 0,7 mln in 2017 niet uitgegeven.
- De uitgaven van de landsadvocaat zijn begroot op het materiële budget, maar verantwoord op het personeelsbudget.
- Er is bij het kerndepartement meer geld uitgegeven aan investering. Daarnaast is er minder geld uitgegeven voor de regieopdrachten aan Dictu.
- SODM heeft € 0,7 mln minder uitgegeven aan investering.

Toelichting op de ontvangsten

Er zijn in 2017 minder ontvangsten gerealiseerd dan verwacht. Dit komt voornamelijk doordat ontvangsten die eerder waren geraamd, niet haalbaar waren.

Artikel 41 Nominaal en onvoorzien

Bedragen x € 1.000

	(1) Stand vastge- stelde begroting 2017	(2) Mutaties 1 ^o suppletoire begroting 2017	(3) Mutaties 2 ^o suppletoire begroting 2017	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotver- schillen (+ of -)
VERPLICHTINGEN	0	94.811	- 94.811	0	0	0
UITGAVEN	0	94.811	- 94.811	0	0	0
41.10 Prijsbijstelling		17.543	- 17.543			
41.20 Loonbijstelling		43.363	- 43.363			
41.30 Onvoorzien		33.905	- 33.905			
41.40 Nog te verdelen						

Toelichting

Op artikel 41 Nominaal en onvoorzien worden geen uitgaven gedaan. Bij 2^e suppletoire begroting 2017 is de loon- en prijsbijstelling toegedeeld aan de relevante artikelen.

Diergezondheidsfonds (DGF)

Bedragen x € 1.000

	(1) Stand vastge- stelde begroting 2017	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2017	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2017	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotver- schillen (+ of -)
01 Bewaking en bestrijding van dierziekten en voorkomen en verminderen van welzijnsproblemen						
Verplichtingen	32.550	11.696	- 174	44.072	38.600	- 5.472
Uitgaven	32.550	11.696	- 174	44.072	38.600	- 5.472
Beginsaldo						
Programma-uitgaven	32.550	11.696	- 174	44.072	38.600	- 5.472
Opdrachten	32.550	11.696	- 174	44.072	38.600	- 5.472
1. Bewaking van dierziekten	18.314		2.414	20.728	20.255	- 473
2. Bestrijding van dierziekten	13.046	11.696	- 4.815	19.909	15.088	- 4.839
3. Voorkomen en verminderen van welzijnsproblemen						
4. Overig	1.190		2.227	3.417	3.257	- 160
Ontvangsten	32.550	11.696		44.246	45.957	1.711
Ontvangsten van EZ	9.863	11.696		21.559	21.263	- 296
Ontvangsten van EU m.b.t. Al en salmonella bewaking en bestrijding	2.750			2.750	5.076	2.326
Ontvangsten van sector	19.937			19.937	19.618	- 319

Toelichting op de verplichtingen en uitgaven

De uitgaven zijn lager dan was voorzien. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door lagere uitgaven op de bestrijding van salmonella (- € 1,5 mln). Daarnaast zijn er minder uitgaven voor de HPAI uitbraken eind 2016 gedaan dan was voorzien. Ook zijn er minder LPAI uitbraken geweest dan begroot (- € 1,3 mln). Verder is er pas eind van het jaar een mycoplasma besmetting geweest waardoor de uitgaven hiervan gaan drukken op 2018 (- € 0,5 mln). Tenslotte zijn de voorziene uitgaven voor de High Containment Unit (HCU) niet gefactureerd in 2017 (- € 0,6 mln).

Toelichting op de ontvangsten

In de Kamerbrief van december 2017 (Kamerstuk, 34 775 XII, nr. 124) zijn bijgestelde ontvangsten DGF gemeld. Als gevolg van de Fipronil-besmetting kunnen pluimveehouders maximaal een half jaar uitstel van betaling aanvragen. In de Kamerbrief is daarbij de verwachting aangegeven dat een groot deel van de heffingen voor de pluimveesector (€ 12,1 mln), die in het najaar zijn opgelegd, pas in 2018 binnen zal komen en dat een extra bedrag ad € 11,4 mln vanuit het beleidsartikel 6 gestort wordt. In samenhang met de hogere EU-ontvangsten van € 2,3 mln, is de ontvangsten mutatie per saldo € 1,7 mln. Tevens zijn er in 2017 heffingsbedragen geïnd voor de jaren 2015 en 2016.